

ANNA LESZCZUK-FIEDZIUKIEWICZ

Uniwersytet w Białymstoku, Polska | Instytut Socjologii

ORCID: 0000-0002-8800-2486

Hejt i symbole religijne. Obrażanie przez prowokację jako nowy problem społeczny

HATE AND RELIGIOUS SYMBOLS: INSULTING BY PROVOCATION AS A NEW SOCIAL PROBLEM

Summary

The main purpose of this article is to analyse the medial discourse connected with new ways of presenting religious symbols and social reactions to this. Religious symbols are used by communities that want to stand out in society. The research questions consider whether these events, treated by Catholics as scandalous and offensive, could be examples of a new form of *hate speech* in the Polish public sphere. If so, this would involve an evolution from the language sphere to the visual sphere and, therefore, would be a crucial shift in a *cultural war* in our society. The diagnosis of phenomena related to events perceived as “provocations” indicates that we are dealing with a new social problem. This problem involves people associated with the Catholic Church, the police, the court, and the prosecutor’s office because the authors of initiatives are accused of offending religious feelings, which, according to Art. 196 of the Criminal Code is a crime in Poland.

Keywords: hate speech, hate, religious symbols, provocations, Catholic Church, LGBT, media, the crime of offending religious feelings, „the rainbow Mother of God”

1. Pytania i hipotezy badawcze dotyczące kontrowersyjnego wykorzystania symboli religijnych

Prowokacje wykorzystujące symbole religijne pojawiają się w polskiej przestrzeni publicznej od kilku lat, jednak w roku 2019 pojawiły się komentarze, że są to dowody na „mowę nienawiści”. Autorom incydentów zarzucono obrażanie uczuć religijnych i zawiadomiono odpowiednie instytucje państwowe.

Pytania badawcze dotyczące tego problemu mają złożony charakter. Pierwsza grupa pytań wiąże się z istotą obrażania. Co decyduje o profanacji symboli religijnych? To, że zostały użyte poza sferą sacrum, czy to, że zestawiono je z symbolami ze sfery profanum? Czy o obrażaniu decyduje wrażliwość odbiorców, czy raczej intencja nadawcy związana z wysmianiem religijności? I druga grupa pytań. Jaką pełnią funkcję społeczną te przedstawienia? Czy są rekwizytem w karnawałowym „świecie na opak”, zawieszającym konwencje, stanowiąc przejaw potrzeby ludyczności, wysmiania szanowanych norm? Odmianą artystycznego przesłania i grą symbolami należącymi do sfery kulturowego tabu? A może stają się symptomem buntu wobec przestrzeni religijnej i krzykiem grup mniejszościowych wołającym o zauważenie? Trzecia grupa pytań badawczych dotyczy hejtu i mowy nienawiści, które definicyjnie wiążą się z obrażaniem w warstwie językowej. Zarówno incydenty zwane happeningami, jak i protesty budzą różne emocje, intrygują do zadawania pytań o ich celowość i konsekwencje społeczne. Część badaczy uważa, że protesty katolików były do tej pory mało radykalne, bo ograniczały się „do polemicznych publikacji, skarg sądowych, oficjalnych stanowisk hierarchów Kościoła”¹. Wiele osób i grup czuje się obrażane, a uczucia religijne stają się przedmiotem spraw sądowych. Czy happeningi są nową formą hejtu?

W analizie problemu zastosowano metodologię nauk społecznych. Zaprezentowano perspektywę socjologiczną z elementami socjologii religii (koncentrującą się na roli religii w życiu społeczeństw) i socjologii mediów (wyjaśniającą rolę i istotę działania mediów), perspektywę językoznawczą (przydatną do diagnozy hejtu jako przykładu agresji językowej), perspektywę kryminologiczną (pokazującą dyskusje prawników o sensie profanacji i bluźnierstwa, ułatwiającą zrozumienie penalizacji zachowań obrażających uczucia religijne) oraz perspektywę kulturową (wyjaśniającą sens karnawalizacji świata, rolę symboli religijnych w życiu społecznym oraz potrzebę manifestacji tożsamości kulturowych).

2. Socjologiczne, prawnicze i teologiczne dyskusje o sensie profanacji i bluźnierstwa

Warto na wstępie przyrzeć się definicjom słów i problemów, o których będzie mowa, a mianowicie: hejtowi, bluźnierstwu, profanacji, tabu, uczuciom religijnym. W tytule artykułu pojawiło się słowo „hejt”, które określa coraz częściej spotykane zjawisko komunikacyjne w debacie publicznej. Do zachowań społecznych

¹ A. Draguła, *Sacrum zdeformowane. O prasowych karykaturach religijnych i reakcjach na nie, w: Sacrum w mediach*, red. M. Chmielewski, M. Jodkowski, D. Sonak, J. Woźniak, Lublin 2015, s. 91.

związanych z mową nienawiści badacze zaliczają wiele agresywnych zachowań językowych, takich jak: obrażanie, ośmieszanie, dyskredytację, pogardę². Za przyczyny hejtingu biorą chęć deprecjacji, frustrację, potrzebę zauważenia oraz potrzebę wolności słowa³. W ewolucji zjawiska nazywanego „hejtem” pojawiają się nowe fenomeny, warte rozwinięcia w oddzielnych pracach badawczych. Pierwszym z nich jest synonimiczne traktowanie agresywnej komunikacji jako przemocy symbolicznej, która przejawia się w dekonstrukcji sensów utrwalo-nych w pamięci zbiorowej społeczeństwa. Mówienie zaczyna być traktowane i postrzegane jako przemoc. Po drugie, hejt staje się kategorią skierowaną nie tyle przeciw grupie „Innych”⁴, ile przeciw „swoim”, a tym, co sprzyja obrażaniu, jawi się światopogląd i tożsamość. Hipotezą badawczą jest przekonanie, że mamy do czynienia z rozwojem nowej formy hejtu w polskim społeczeństwie, rozwijającego się z powodu silnej niechęci grup o liberalnym światopoglądzie wobec grup konserwatywnych, mających skrajnie inny stosunek do związków jednopłciowych i symboli religijnych.

„Błuznierstwo” rozumiane jest jako „znieważanie (słowem lub czynem) czegoś powszechnie szanowanego, szczególnie tego, co religia uznaje za święte (sacrum)” lub jako „słowa uwłaczające temu, co jest ogólnie poważane lub co jest przez religię uznane za święte”. Językoznawczyni prof. Jadwiga Puzynina uznała, że o zachowaniach błuznierskich mówi się wtedy, gdy ranią uczucia ludzi wierzących⁵. Inne pojęcie: „profanacja” oznacza „znieważenie powszechnie uznawanych wartości lub rzeczy otoczonej czcią” bądź „znieważenie przedmiotu lub miejsca kultu religijnego”. Z kolei obraza jest dla historyków sztuki reakcją w sferze odbioru i „zależy od subiektywizmu, ale i od roli wizerunku w danej tradycji religijnej”⁶. Kulturoznawcza definicja wyjaśnia, że tabu oznacza „wszystko to, co jest objęte zakazem społecznym (czasem również prawnym), to zachowania, których nie

- 2 A. Leszczuk-Fiedziukiewicz, *Czy hejt i mowa nienawiści staną się normą? Społeczne uwarunkowania zachowań dewiacyjnych w Internecie*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2018, s. 99–116.
- 3 A. Naruszewicz-Duchlińska, *Nienawiść w czasach Internetu*, Gdynia 2015, s. 35.
- 4 J. Włodarczyk, *Mowa nienawiści w Internecie w doświadczeniu polskiej młodzieży*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka” 2 (2014) 13, s. 125.
- 5 J. Puzynina, *Garść myśli o problemach tabu*, w: *Tabu w procesie globalizacji kultury*, red. A. Małycka, K. Sobstyl, Lublin 2016, s. 27.
- 6 A. Draguła, *Sacrum zdeformowane. O prasowych karykaturach religijnych i reakcjach na nie, w: Sacrum w mediach...*, s. 99.

należy praktykować i tematy, jakich nie należy poruszać w danej społeczności, ponieważ są uznawane za kontrowersyjne”⁷.

W polskim prawie karnym nie ma przestępstwa bluźnierstwa⁸, ponieważ zdaniem prawników dobrem chronionym jest relacja osoby wierzącej do przedmiotu wiary. Komentatorzy wyjaśniają: „prawo nie chroni Boga, lecz człowieka w jego sferze religijnej”⁹. Pytanie ks. prof. Andrzeja Draguły, pracownika naukowego Uniwersytetu Szczecińskiego, od lat zajmującego się zjawiskiem bluźnierstwa: „Czy Boga rzeczywiście można obrazić, czy to raczej my sami czujemy się obrażeni?”¹⁰ jest pytaniem, które warto powtórzyć. W rozdziale Kodeksu karnego *Przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania* znajduje się art. 196, który brzmi:

Kto obraża uczucia religijne innych osób, znieważając publicznie przedmiot czci religijnej lub miejsce przeznaczone do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Dyskusyjność tego paragrafu tkwi w jego interpretacjach. Pierwsza grupa prawników pisze o uprzywilejowanym traktowaniu osób wierzących¹¹. Inni zadają retoryczne pytania, czy Bóg, Matka Boska i święci są podmiotem prawa w Polsce i zarzucają art. 196, że dyskryminuje osoby niewierzące¹². Według innej grupy prawników ochrona uczuć religijnych nie wymaga ochrony ze względu na istnienie zniesławienia i znieważenia. Za kryminalizacją opowiada się Wojciech Janyga, który zauważa:

[...] problemy dyskryminacji religijnej odżywiają co jakiś czas z wielką mocą. [...] warto zająć się tym problemem, gdyż Polska może niebawem stanąć w obliczu takich samych problemów wyznaniowych i kulturowych, z jakimi borykają się dziś państwa Unii Europejskiej¹³.

- 7 B. Maliszewski, *Co się kryje pod tym słowem? Analiza znaczeń wyrazu tabu i jego kolokacji*, w: *Tabu w procesie globalizacji kultury...*, s. 61–62.
- 8 W. Wasil, *Od bluźnierstwa do przestępstwa, czyli co tak naprawdę chroni państwo: Boga czy uczucia religijne? Studium historyczno-prawne*, „Kościół i Prawo” (2019) 1, s. 216.
- 9 D. Jaworski, M. Müller, *Rozmowa z A. Zollem. Kodeks Boga nie chroni*, „Tygodnik Powszechny” (2010) 3, s. 6.
- 10 E. Kiedio, *Bluźnierstwo w czasach popkultury*, <http://magazyndywiz.pl/bluznierstwo-dyskusja/> (dostęp: 9.03.2018).
- 11 A. Biłgorajski, *Wolność wypowiedzi versus wolność religijna*, Warszawa 2015, s. 71.
- 12 R. Bałczyński, *Analiza semantyczna pojęcia uczuć religijnych*, <http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,9273/q,Analiza.semantyczna.pojecia.obraza.uczuc.religijnych> (dostęp: 9.03.2018).
- 13 W. Janyga, *Przestępstwo obrazy uczuć religijnych w polskim prawie karnym w świetle współczesnego pojmowania wolności sumienia i wyznania*, Warszawa 2010, s. 331.

Jak widać, w dyskusji nad art. 196 zauważalna jest niekonsekwencja i subiektywizm. Aby ułatwić spory w sądach, o ekspertyzy prosi się rzeczoznawców z historii sztuki i kultury popularnej.

Przykładami przekroczenia wspomnianego paragrafu są dwa przypadki. Adam Darski, znany jako Nergal, lider zespołu Behemoth, i Doda zostali oskarżeni o obrazę uczuć religijnych. On przez podarcie Biblii podczas koncertu, ona – spontaniczną wypowiedź o niepczytalnych autorach Biblii („naprutyeh prochami”). Oba przypadki trafiły na sale sądowe, wzbudziły duże zainteresowanie mediów, zakończyły się wyrokami skazującymi. Podobnie było z dwoma sztukami teatralnymi, *Golgota Picnic* i *Kłątwa*¹⁴, uznanymi przez katolików za obraźliwe. Niemalą rolę odegrały media silnie angażujące się w debatę publiczną. Poprzez sposoby narracji, stereotypizację i hiperbolizację¹⁵ brały udział w konfliktowaniu środowiska konserwatywnego i liberalnego¹⁶. Miał rację Józef Majewski, twierdząc, że media definiują często problem w kontekście „medialnej atrakcyjności religijnych skandali czy konfliktów”¹⁷.

3. Spór o definicje i znaczenia: czy mamy do czynienia z emancypacją mniejszości, czy wojną kulturową?

Mniejszości seksualne wraz ze swoimi zwolennikami organizują marsze uliczne w dużych miastach Polski, gdzie używają rekwizytów z karnawałowej konwencji „świata na opak”, opisanej kiedyś przez Bachtina (odwołującego się do średniowiecznej kultury śmiechu). Deklarują, że nie chodzi im tylko o zabawę dla zabawy i sowizdrzalskie kpienie z norm społecznych, ale domaganie się równego traktowania w społeczeństwie. Pomimo deklaracji karnawalizację widać w konkretnych zachowaniach, bo mężczyźni przebijają się za wyzywająco ubrane kobiety, eksponowane są rekwizyty w postaci męskich członków, prezerwatywy, parodiowane są osoby związane z Kościołem katolickim. Środowisko broniące społeczność LGBT mówi z kolei o jego emancypacji, tworząc katalog pojęć do

14 Spektakl argentyńskiego dramaturga Rodriga Garcíi nie został pokazany 27 i 28 lipca 2014 r. na Malta Festival w Poznaniu wskutek protestów. Drugi, w reżyserii chorwackiego dramaturga Oliviera Frljicia, był prezentowany w Teatrze Powszechnym w lutym 2017 r., ale spektaklom towarzyszyły protesty wielu środowisk.

15 Hiperbolizacja jest cechą świata konstruowanego przez dziennikarstwo tabloidowe. Zob. P. Grochowski, *Folklorystyczny wymiar współczesnych tabloidów*, w: tenże, *Jarmark tradycji. Studia i szkice folklorystyczne*, Toruń 2016, s. 241.

16 A. Leszczuk-Fiedziukiewicz, *Tabloidyzacja bluźnierstwa*, „Studia Prawnoustrojowe” (2019) 43, s. 217–237.

17 J. Majewski, *Religia, media, mitologia*, Gdańsk 2010, s. 45–46.

tej pory niewykorzystywanych w debacie publicznej (osoby transpłciowe, osoby niebinarne, nieheteronormatywność¹⁸). Poza tym odwołuje się do wolności słowa i wolności wyboru płci zgodnie z własnymi odczuciami, budząc oburzenie środowisk konserwatywnych, ceniących tradycyjny podział na płeć. O popularności problemu świadczy to, że skrótowiec LGBT w 2019 roku zajął drugie miejsce w konkursie na słowo roku¹⁹.

Gazety definiujące się jako prawicowe lub konserwatywne wraz z publiczną telewizją TVP zdefiniowały aktywność społeczności LGBT w Polsce jako „wojnę kulturową”. W perspektywie środowiska konserwatywnego odpowiedzialna za ten konflikt jest koncepcja *gender*, którą oskarża się o zmianę dotychczasowej percepcji płci lub „antropologicznej wizji człowieka”. Nagłośniony w 2019 roku zarzut wobec mniejszości seksualnych obarczył je odpowiedzialnością za promocję niemoralnych zachowań i seksualizację polskich dzieci. Wielu biskupów oskarżyło społeczność LGBT o wprowadzanie siłą nowej ideologii, nazywając ją dziełem diabła. Świeccy publicyści pisali o „konflikcie cywilizacyjnym”, w którym tradycyjne rozumienie płci zostaje zastąpione koncepcją płci kulturowej. Konfliktową sytuację zaostrzył abp Marek Jędraszewski, który 1 sierpnia 2019 roku nazwał osoby homoseksualne „tęczową zarazą”²⁰. Wewnątrz Kościoła niektórzy biskupi i kapłani stanęli murem za arcybiskupem, czytając z ambon listy poparcia. On sam usprawiedliwiał się, tłumacząc, że chodziło mu o ideologię i styl życia kontrastujący z chrześcijańską wizją człowieka.

4. Rola mediów i Kościoła w analizie kontrowersyjnego problemu

Na współczesną przestrzeń społeczną mają coraz częściej wpływ procesy będące efektem działania mediów, takie jak tabloidyżacja i spektakularność. Nowoczesną funkcją mediów jest nie tyle informowanie społeczeństwa, ile ramowanie życia

18 Istnieje tendencja do poszerzania akronimu LGBT oznaczającego lesbijki, gejów, osoby biseksualne i osoby transpłciowe (*lesbian, gay, bisexual, transgender*) o litery oznaczające osoby o innych orientacjach seksualnych i tożsamościach płciowych poprzez dodanie do skrótowca plusa lub liter. „Q” (*queer*) odnosi się ogólnie do osób o nieheteroseksualnej orientacji lub niecisłpłciowej tożsamości oraz do osób kwestionujących swoją orientację lub tożsamość (*questioning*). Litera „I” oznacza osoby interpłciowe (*intersex*), natomiast „A” określa sojuszników mniejszości (*allies*) oraz osoby aseksualne (*asexuals*). Skrótowiec powstał w 1969 r., kiedy utworzona została organizacja broniąca praw mniejszości seksualnych i płciowych.

19 Plebiscyt Słowo Roku zorganizował Instytut Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego we współpracy z Narodowym Centrum Kultury i Fundacją Języka Polskiego. Zob. *Wyniki Plebiscytu Słowo Roku 2019*, <https://www.uw.edu.pl/wyniki-plebiscytu-slowo-roku-2019/> (dostęp: 20.08.2021).

20 *O jakiej „tęczowej zarazie” mówił abp Jędraszewski?*, <https://www.ekai.pl/abp-jedraszewski-nie-wzywalem-do-walki-i-nienawisci/> (dostęp: 19.08.2021).

publicznego²¹, które odbywa się przez dobór tematów i sposobów ich prezentacji. Radosław Sierocki twierdzi, że „nowe media i związane z nimi słowa, całe frazy bądź zwroty oddziałują na język, a poprzez język – na rozumienie rzeczywistości i sposoby nadawania jej sensów”²². Z jednej strony media kierują się swoistą logiką naświetlania tzw. ciemnych spraw, informowania o sprawach ważnych, poszukiwania ciekawych tematów. Z drugiej strony, będąc częścią kultury popularnej, podchodzą do symboli religijnych w sposób dowolny, nierzadko przewrotny. Decydują o tym wszechobecny marketing i sztuka współczesna, która tworzy skandale w celu wzmocnienia ekspresji przekazu i emocjonalnego poruszenia odbiorców²³. W związku z tymi cechami mediów można założyć, że treści o charakterze prześmiewczym i skandalicznym będą dla mediów atrakcyjne zarówno na etapie tworzenia treści informacyjnych, jak i po stronie odbiorców, zainteresowanych śledzeniem ich w mediach społecznościowych.

Socjologowie religii zauważają współistnienie dwóch sprzecznych ze sobą tendencji w życiu społecznym. Funkcje religii są zastępowane innymi formami aktywności społecznej, np. prywatną duchowością, konsumpcją treści medialnych²⁴. Z drugiej strony, zauważalny jest renesans religii, „nowa ambona” mediów i „medialna ofensywa religii” w przestrzeni publicznej²⁵. Konsekwencją postępującej laicyzacji jest także powstawanie silnych ruchów antysekularyzacyjnych. Po przekątnej, na drugim biegunie debaty, widać stygmatyzację opartą na stereotypach i uprzedzeniach, której wynikiem jest postrzeganie katolików jako „fanatyków, fundamentalistów”. Te sprzeczności i kontrasty stają się istotnym kontekstem badawczym, ponieważ prezentują podziały społeczne zarówno w podejściu do roli religii w przestrzeni publicznej, jak i stosunku społeczeństwa do Kościoła katolickiego w Polsce.

Do analizy wybrane zostały dwa zjawiska, jakie miały miejsce w polskiej przestrzeni społecznej w 2019 roku: Tęczowa Matka Boska w Płocku i Warszawie i „Happening Królewskiej Waginy z Tęczowymi Madonnami” w Gdańsku. Celem badania jest odpowiedź na pytanie, z jaką reakcją społeczną spotkały się te wydarzenia? Jakie argumenty wybrali ich autorzy do swojej obrony? Czy negatywne

21 M. Czyżewski, *Wokół analizy ramowej jako perspektywy badawczej*, w: *Zawartość mediów, czyli rozważania nad metodologią badań medioznawczych*, red. T. Gackowski, Warszawa 2011, s. 43.

22 R. Sierocki, *Mediatyzacja i mediacja religii*, w: *Media i religia. Nowy kontekst komunikacji*, red. R. Sierocki, M. Sokołowski, A. Zduniak, Toruń 2016, s. 52.

23 H.M. Kepplinger, *Mechanizmy skandalizacji w mediach*, Kraków 2008.

24 R. Sierocki, *Mediatyzacja i mediacja religii...*, s. 7.

25 J. Majewski, *Religia, media, mitologia...*, s. 45–46.

określenia towarzyszące happeningom z symbolami religijnymi w tle mogą świadczyć o postrzeganiu ich jako inicjatyw zaliczanych do działań hejterskich, mających znamiona hejtu kulturowego, który obraża osoby wierzące w Polsce?

5. Przypadek „Tęczowej Matki Boskiej” w Płocku i Warszawie

Pierwszy przypadek dotyczy obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej z tęczową aureolą, (określaną przez działaczkę pro-life Kaję Godek „homotęczą”²⁶), w wielu egzemplarzach rozklejonego w nocy z 26 na 27 kwietnia 2019 roku, początkowo w okolicach kościoła św. Dominika w Płocku, potem na murach zakonu przy ul. Żytniej w Warszawie. Autorką przerobionego wizerunku okazała się Elżbieta Podleśna, aktywistka działająca na rzecz praw osób homoseksualnych. Dopóki o niej nie wiadomo, podejrzewano aktywistów Roberta Biedronia, polityka lobbującego na rzecz mniejszości. Obraz z tęczową aureolą był jej odpowiedzią na wystrój kościoła w Płocku, gdzie w Grobie Jezusa, przygotowanym z okazji świąt Wielkiej Nocy, ustawiono kartony z nazwami grzechów głównych. Do nich dodano oddzielne kartony ze słowami „Gender, LGTB”, co zostało odebrane jako mowa nienawiści.

Pierwszy na plakaty zareagował minister spraw wewnętrznych Joachim Brudziński, który wpisał na Twitterze: „Nie może być zgody w imię pseudotolerancyjnych «happeningów» na tego typu #kulturowebarbarzyństwo”, wydając polecenie zatrzymania Podleśnej. Policja weszła do jej domu o 6 rano. Wskutek interwencji organizacji obywatelskich sprawa trafiła do sądu, a ten ustalił, że zatrzymanie działaczki było „niezasadne, ale legalne”²⁷. W dniu zatrzymania Podleśnej odbyły się akcje protestacyjne w jej obronie, na których kobiety trzymały w ręku plakaty z hasłem „Uwolnić Elę”. Liberalne dzienniki interpretowały zaangażowanie władz jako „akcję przedwyborczą, w której PiS próbuje przypodobać się Kościołowi katolickiemu i elektoratowi Radia Maryja”. Zareagowały też zagraniczne liberalne media, Rzecznik Praw Obywatelskich, Helsińska Fundacja Praw Człowieka i Amnesty International.

26 *Profanacja w Płocku. Rozklejono wizerunki Matki Boskiej z tęczową aureolą*, <https://www.magnapolonia.org/profanacja-w-plocku-rozklejono-wizerunki-matki-boskiej-z-teczowa-aureola/> (dostęp: 19.08.2021).

27 *Sprawa „tęczowej Matki Boskiej”. Elżbieta Podleśna zatrzymana legalnie*, <https://www.rp.pl/Spolnoczenstwo/190709353-Sprawa-teczowej-Matki-Boskiej-Elzbieta-Podlesna-zatrzymana-legalnie.html> (dostęp: 20.01.2020).

Na katolickich portalach pojawiły się komentarze o inicjatywie Podleśnej, reakcji policji, zamieszczano screeny z Twittera lub Facebooka²⁸. Ksiądz prof. Andrzej Draguła napisał:

Czym innym jest dyskusja, czy to jest, czy to nie jest bluźnierstwo, czym innym jednak ściganie autorki tegoż działania z punktu widzenia kodeksu karnego i zaprezentowany ostatnio sposób tegoż ścigania, czyli nachodzenie człowieka o 6.00 rano. Pomijam zasadność, ale razi już sama nieadekwatność reakcji państwa na czyn. [...] Niestety, milczenie oficjalnych czynników Kościoła sprawia wrażenie, że nam – przynajmniej niektórym – członkom Kościoła katolickiego takie działanie państwa pasuje. Jak rzadko kiedy, głos Kościoła by się tutaj przydał. Kościół ma inny porządek w sprawach wiary niż Kodeks karny²⁹.

Podobną wymowę miał list otwarty świeckich katolików do biskupów, w którym podkreślono, że tęcza nie ma cech uwłaczających, ponieważ funkcjonowała w religijnych wizerunkach od początków chrześcijaństwa, i zauważono, że „państwo nie jest od rozstrzygania, czy coś jest profanacją, świętokradztwem, czy bluźnierstwem”³⁰. W liście była też propozycja odprawiania nabożeństw ekspiacyjnych w kościołach (modlitw o charakterze wynagradzającym zniewagę religijnego wizerunku). Incydent Podleśnej dopiero po pewnym czasie sprowokował reakcję wielu hierarchów Kościoła. Przez rzecznika prasowego paulinów z Jasnej Góry został zdefiniowany jako „godzenie w uczucia religijne, podnoszenie ręki na nasze wartości religijne, duchowe, kulturowe”. Arcybiskup Wojciech Polak, prymas Polski, inicjatywę aktywistki określił jako „odwet odbierający godność i poczucie bezpieczeństwa”. Jego homilia na Jasnej Górze, w uroczystość Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej, powtarzająca wyrażenie „nie wolno”, była nacechowana retoryką zakazu, Prymas wołał:

Nie wolno nam nigdy wykorzystywać jej wizerunku do własnych partykularnych korzyści. Nie wolno zawłaszczać tego miejsca i tego świętego, cudownego jasnogórskiego oblicza dla własnych interesów. Nie wolno tym miejscem i tym matczynym obliczem,

28 *Tęczowa aureola Matki Bożej. Jak zareagowali publicyści i media katolickie*, <https://deon.pl/kosciol/teczowa-aureola-matki-bozej-jak-zareagowali-publicycisci-i-media-katolickie> (dostęp: 20.01.2020).

29 Tamże.

30 *Więź publikuje list katolików do KEP w obronie tęczowej aureoli*, <https://www.tysol.pl/a32213-Wiez-publikuje-list-katolikow-do-KEP-w-obronie-teczowej-aureoli-Zgadnijcie-kto-list-podpisal> (dostęp: 19.08.2021).

wślawionym niezwykłą czcią wiernych, grać jedni przeciw drugim. Nie wolno nam brać go na sztandary żadnej walki³¹.

Wacław Depo, biskup diecezji częstochowskiej, wzywał do „umocnienia wiary osobistej i wspólnotowej, do jej obrony i ochrony jej wartości, nade wszystko modlitwą”³². Zareagowały też organizacje katolickie, wysyłające oświadczenia do mediów i biskupów. Urszula Furtak, prezes Akcji Katolickiej, dokonała analizy zdarzenia: „Poniżono Kościół. Poniżono i obrażono nas, polski lud wierny Bogu, sakramentalne kapłaństwo i naszych pasterzy”³³. Zdiagnozowała incydent jako „falę hejtu i obrzydliwości wylaną na ludzi prawych, będącej konsekwencją działania Złego (szatana), którego intencją jest zniszczenie”. Z kolei posłanka Partii Republikańskiej Anna Siarkowska napisała na Twitterze: „Koniec z publicznymi drwinami z wartości najdroższych dla katolików. Dziś składam zawiadomienia do prokuratury. Jeśli każdy, kto umieszcza sprofanowany wizerunek NMP, otrzyma przykładową karę grzywny 10 000 zł, to zakończy się rumakowanie”³⁴.

Kontrowersyjną sprawę skomentowały osoby publiczne, niekojarzone ze środowiskiem katolickim.

Manuela Gretkowska, pisarka znana z antyklerykalnych opinii, w zatrzymaniu aktywistki widziała decyzję polityczną nacechowaną seksizmem: „Czy tylko kobiety protestują i podpadają PiS-owi, albo pod paragraf? Dzisiaj Podleśna z tęczową Matką Boską, wczoraj Kozyra z pejczem”³⁵. Pisarz Michał Witkowski zarzucił katolikom mowę nienawiści, ironicznie pytając: „Może Papież Franciszek jakoś to skomentuje, on jest normalny i pozbawiony polskiego katolickiego hejtu”³⁶. Lider WOŚP Jerzy Owsiak nie opowiedział się za żadną ze stron, mówiąc: „granica między profanacją a obrazą bywa bardzo cienka”, by następnie skomentować decyzję ministra o zatrzymaniu Podleśnej o 6 rano: „Abstrahując od oceny artystycznej dzieła, o której w wolnym kraju możemy debatować, nie możemy

31 *Prymas: Nie wolno wykorzystywać wizerunku Matki Bożej do własnych partykularnych korzyści*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-08-26/prymas-nie-wolno-wykorzystywac-wizerunku-matki-bozej-do-wlasnych-partykularnych-korzysci> (dostęp: 19.08.2021).

32 *Słowo pasterskie abp. Wacława Depo*, <https://fiat.fm/info/slowo-pasterskie-abp-waclawa-depo/> (dostęp: 21.01.2020).

33 *Akcja Katolicka: Kościół poniżany i doświadczany*, <https://opoka.news/akcja-katolicka-kosciol-ponizany-i-doswiadczany> (dostęp: 19.08.2021).

34 *Posłanka klubu PiS składa wnioski do prokuratury za rozpowszechnianie „tęczowej” Matki Boskiej*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-05-09/poslanka-klubu-pis-sklada-wnioski-do-prokuratury-za-rozpowszechnianie-teczowej-matki-boskiej> (dostęp: 20.01.2020).

35 Tamże.

36 Tamże.

zgadzać się na takie zachowania polskiej policji³⁷. Wyciszył też patetyczny ton hierarchów oburzonych profanacją obrazu, odwołując się do zasad demokracji, gdzie każdy ma prawo do ekspresji własnych poglądów. Sprawa Elżbiety Podleśnej znalazła finał w sądzie, który po dwóch latach, w 2021 roku, uniewinnił ją od oskarżeń o obrażanie uczuć religijnych katolików i znieważenie wizerunku Matki Boskiej Częstochowskiej³⁸.

6. Przypadek „Happeningu Królewskiej Waginy z Tęczowymi Madonnami” w Gdańsku

Kolejny przykład reakcji środowiska katolickiego miał miejsce po Marszu Równości w Gdańsku, zorganizowanym pod hasłem „Miłość może tylko łączyć”. Jego uczestnicy nieśli transparent z waginą w kształcie serca, ze złotą koroną, do którego przymocowano kwiaty i tęczowe wstążki. Obok szły kobiety przebrane za „Matki Boskie”, w długich tunikach i z tęczowymi aureolami na głowach. W odbiorze społecznym wyglądało to jak parodia procesji Bożego Ciała. Inicjatorem „Happeningu Królewskiej Waginy z Tęczowymi Madonnami” były kobiety z grupy Dziewuchy Dziewuchom Trójmiasto i Stowarzyszenia Tolerado.

Jeszcze podczas marszu w internecie pojawił się wpis prezydent Gdańska Aleksandry Dulkiejewicz wyrażającej zadowolenie z inicjatywy: „Jestem dumna i zaszczycona, że mogłam otworzyć i uczestniczyć w V Trójmiejskim Marszu Równości. Gdańsk nie boi się różnorodności!”³⁹. Emocjonalnie ripostował jej dziennikarz Rafał Ziemkiewicz, znany z konserwatywnych poglądów: „Z czego jesteś taka dumna, żalonna idiotko? Z chamskiego znieważania katolików? Z prowokacyjnego profanowania świętości? Ze wspierania gówniarstwa, którego jedynym celem jest nasrać Polakom na wycieraczkę i napluć do zupy?”⁴⁰. Obie wypowiedzi pojawiły się na Twitterze i były cytowane przez inne media. Dzień później Aleksandra Dulkiejewicz stygmatyzowała organizatorów, odwołując się do ideału społeczeństwa obywatelskiego, definiując happening jako „akt przemocy

37 *Ludzie kultury o skandalu z „tęczową Matką Boską”: nie możemy zgadzać się na takie zachowania polskiej policji*, <https://kultura.onet.pl/wiadomosci/ludzie-kultury-o-skandalu-z-teczowa-matka-boska-nie-mozemy-zgadzac-sie-na-takie/53973gm> (dostęp: 20.01.2020).

38 *Sąd uniewinnił trzy kobiety, które rozlepiły nalepki z wizerunkiem Maryi z tęczą aureolą*, <https://serwis.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8109424,sad-uniewinnienie-kobiety-matka-boska-teczowa-aureola.html> (dostęp: 19.08.2021).

39 *Marsz Równości w Gdańsku. Wagina jako Najświętszy Sakrament*, <https://misyjne.pl/marsz-rownosci-w-gdansk-wagina-jako-najswietszy-sakrament> (dostęp: 19.08.2021).

40 *To piękne i wzruszające, że znów można ponabijać się z katolików*, <https://wpolityce.pl/spoleczenstwo/448210-mozna-ponabijac-sie-z-katolikow-oburzenie-po-marszu-lgbt> (dostęp: 19.08.2021).

symbolicznej”. Swoje oświadczenie zakończyła retoryką morału, przypominając o kulturowej normie wzajemności: „Tak samo, jak domagamy się równości dla siebie, tak samo powinniśmy równość i szacunek okazywać innym, także osobom wierzącym”. Do tej wymiany poglądów online dołączył Jacek Karnowski, prezydent Sopotu, który zamieścił skan swojego oświadczenia, gdzie wyraził zmartwienie ironicznym podejściem do symboli religijnych, odwołując się do tolerancji i szacunku. Napisał w nim:

Bardzo mi przykro i ubolewam, że V Trójmiejski Marsz Równości stał się dla części uczestników okazją do obrażania uczuć religijnych wielu Polaków. Moim skromnym zdaniem, jak ktoś chce walczyć o równość i tolerancję, to nie powinien obrażać innych. Jak chce się mówić o miłości, to trudno budować nienawiść.

O tym przypadku katolicy dziennikarze pisali „prowokacyjne profanowanie świętości”. Członkowie Stowarzyszenia Kultury Prawnej Ordo Iuris zarzucili organizatorom popełnienie przestępstwa obrazy uczuć religijnych, określając marsz „gorszącymi scenami, atakami na uczucia religijne, [...] znieważaniu przedmiotu czci religijnej”⁴¹, a Zbigniew Nosowski, redaktor naczelny „Więzi”, krytycznie zanalizował zjawisko, odwołując się do normy kulturowej, jaką jest szacunek wobec inności:

Jeśli ktoś twierdzi, że maszeruje na rzecz równości i pokoju [...], a pozwala sobie na obsceniczne żarty z katolickiej pobożności, to dokonuje bolesnych podziałów [...]. Są pewne rzeczy i sytuacje, z których nie godzi się żartować, a tym bardziej nie należy ich obśmiewać. Aby uszanować obecność Jezusa w konsekrowanej Hostii, nie trzeba być wyznawcą wiary katolickiej. Wystarczy szacunek dla tych współobywateli, którzy są katolikami⁴².

Reakcją grupy Dziewuchy Dziewuchom było oświadczenie opublikowane na Facebooku, w którym pojawiła się sugestia o agresywności katolików w życiu publicznym:

Zarzucanie radosnemu happeningowi nietolerancji czy nienawiści – obraża nas i nasze uczucia. Katolicy nie mają monopolu na wstążki, serca, waginy, korony, rzeczy na patykach. Biorąc pod uwagę, ile aktów przemocy, dyskryminacji, nienawiści, zbrodni – zrodził fanatyzm Kościoła Katolickiego, sugerujemy osobom o urażonych uczuciach

41 K. Dyda, *Analiza dotycząca naruszeń prawa, które miały miejsce podczas V Trójmiejskiego Marszu Równości w Gdańsku w dniu 25 maja 2019*, <https://ordoiuris.pl/wolnosc-sumienia/analiza-dotyczaca-naruszen-prawa-ktore-mialy-miejsce-podczas-v-trojmiejskiego> (dostęp: 19.08.2021).

42 Z. Nosowski, *Nie ma żartów*, <http://wiez.com.pl/2019/05/28/gdansk-marsz-rownoscilgbt-nie-ma-zartow> (dostęp: 23.01.2020).

religijnych wyjęcie belki z własnego oka, a nie szukanie źdźbła w naszym. Urażanie godności [...] staje się w Polsce przywilejem fundamentalistycznych katolików⁴³.

Organizatorki wyjaśniły, że rekwiżyt na kiju jest symbolem wolnych kobiet, dla których kobiecość jest święta, a happening „w symboliczny i ludyczny sposób miał dowartościować kobiecą cielesność”. Na Facebooku umieściły mem: zdjęcia waginy i monstrancji z poleceniem „znajdź 3 podobieństwa”. Jedną z członkiń tej grupy, prof. Ewa Graczyk, wykładowczyni Uniwersytetu Gdańskiego, w rozmowie z dziennikarzami uzupełniała manifest koleżanek: „Polskie święto LGBT+ pozbawiane jest kulturowych i politycznych praw czasu wyłączonego, w ludyczny sposób świętego⁴⁴. W niedługim czasie po „waginalnym happeningu” członkowie Stowarzyszenia Ordo Iuris i Stowarzyszenia myGdańsk.pl złożyli wnioski do prokuratury, powołując się na art. 196 Kodeksu karnego. W październiku 2019 roku Akademicki Klub Tradycji Katolickiej PAX złożył wniosek o wszczęcie postępowania dyscyplinarnego wobec Ewy Graczyk w związku z jej udziałem w Marszu Równości. W odpowiedzi na działanie rzecznika dyscyplinarnego uczelni literaturoznawczynie, która wcześniej dokonała coming outu na łamach jednego z czasopism, napisała w oświadczeniu: „Jeśli się przestraszymy, jeżeli nie będziemy strzec wolności także na obszarze symboliczno-artystyczno-genderowym, falliczne wojska, duchowne i świeckie, zamkną nas w ponurym świecie podręcznej. Nie przepraszam za waginę⁴⁵. Marsz Równości w Gdańsku stał się znakiem stygmatyzacji społeczności LGBT i protestu społecznego katolików. Ewa Graczyk, zaangażowana w „waginalny happening”, jeszcze wiele razy podkreślała sprzeciw wobec norm ustanowionych przez tradycję. Nieznane jak dotąd są działania prokuratury w związku z wnioskiem o postawienie jej zarzutów⁴⁶.

7. Polaryzacja wizji świata z religią w tle

Obserwatorzy naszego społeczeństwa mówią o „starciu cywilizacyjnym”, politycy o „walce dwóch plemion”, a konserwatywne środowiska o „wojnie kulturowej”

43 *Dziewuchy dziewczuchom*, <https://www.facebook.com/TrojmiejskieDziewuchy/posts/2400749840161512> (dostęp: 15.12.2019).

44 *Profesor uniwersytetu wśród uczestniczek skandalicznego happeningu*, <https://www.tvp.info/42848525/profesor-uniwersytetu-wsrod-uczestniczek-skandalicznego-happeningu> (dostęp: 19.08.2021).

45 E. Graczyk, *Nie przepraszam za waginę*, <https://wyborcza.pl/7,75968,24913013,nie-przepraszam-za-wagine.html?disableRedirects=true> (dostęp: 10.12.2019).

46 *Sprawa waginy wraca po 4 miesiącach*, <https://dziennikbaltycki.pl/sprawa-waginy-na-marszu-rownosci-wraca-po-4-miesiacach-tym-razem-domniemana-obraza-uczuc-religijnych-zajmie-sie-rzecznik/ar/c1-14488623> (dostęp: 19.08.2021).

w Polsce. Językoznawcy od kilku lat diagnozują „zużycie słów” w debacie publicznej, wskazując na polityków, skupionych na permanentnej kampanii wyborczej, tworzących retorykę wojny i obraźliwe bon moty. Diagnozowana przez politologów wojna polsko-polska koncentruje uwagę na „dwóch plemionach”, których poglądy dzielą społeczeństwo, będąc źródłem licznych konfliktów. Eksperci zauważają, że komunikacja polityków doprowadziła do większej wulgaryzacji języka i przyzwolenia na jego używanie w życiu społecznym.

W opisanych tu inicjatywach miały miejsce dekonstrukcja symbolicznych znaczeń związanych z religią oraz przykłady niezgody na ich demontaż. Z perspektywy twórców komunikacja z użyciem religijnych symboli miała charakter ekspresyjny, światopoglądowy i ludyczny. Sowizdrzalska koncepcja „świata na opak” opisana przez Bachtina nie została jednak zrozumiana, co widać w wyrażeniu sprzeciwu w oświadczeniach katolików. Mimo że organizatorzy happeningów często deklarują jedynie ekspresję własnych poglądów, a nie celowe obrażanie, to odbiorcy związani z Kościołem katolickim widzą w nich przekraczanie granic szacunku wobec sacrum.

Mamy więc do czynienia z polaryzacją światopoglądów i odmienną percepcją granic pomiędzy sferą sacrum a profanum. Te same symbole pełnią inną funkcję znaczeniową dla obu środowisk. Użycie symboli religijnych w opisanych happeningach jest przez osoby związane z Kościołem katolickim postrzegane jako szokujące, prowokacyjne, obsceniczne, perwersyjne, obraźliwe. Z kolei społeczności mniejszościowe elementy religijne przeniesione do sfery profanum traktują jako ludyczny sposób na zaznaczenie swojej obecności w przestrzeni publicznej, budując swoją mniejszościową tożsamość w kontrapunkcie do katolickich znaków, promując ucieczkę od ich dominacji w życiu społecznym. Tam, gdzie jedni widzą parodię i ironię, inni uważają, że mają obrażone uczucia religijne. Tam, gdzie jedni posługują się mechanizmami prawnymi, zawiadamiając prokuraturę w związku z popełnieniem przestępstwa obrazy uczuć religijnych, inni apelują o poszanowanie wolności w sferze wypowiedzi artystycznej lub szeroko pojętej wolności słowa.

Istotnym sposobem reakcji społecznej na pojawienie się zmodyfikowanych symboli chrześcijańskich w przestrzeni społecznej były apele i oświadczenia publikowane w internecie. Dzięki komunikacji online reakcja mogła być natychmiastowa. Zaktywizowały się osoby świeckie, jak i duchowne. Zareagowali nie tylko dziennikarze, publicyści konserwatywnych mediów („Niedziela”, „Nasz Dziennik”, „Misyjne Drogi”, Opoka, „Do Rzeczy”), ale też samorządowcy, gdy zorientowali się, że postulaty organizatorów parad równości dotyczące tolerancji stały w dysonansie z parodią i drwiną z religii (Dulkiewicz, Karnowski). Szeroki był katalog epitetów

zastosowanych w stygmatyzowaniu. Mówiono o obrażaniu, drwinach, chamskim znieważaniu, obscenicznym żartach, a także o bluźnierstwach i poniżaniu Kościoła. Zauważalne były emocjonalne wypowiedzi mające charakter generalizujący i wyolbrzymiający. Hiperbolizacja miała zwrócić uwagę na samą inicjatywę, ale też na emocje odbiorców, zaszokowanych tupetem i przekraczaniem granic, które nie były przekraczane w przestrzeni publicznej. Innym sposobem reakcji katolików były zawiadomienia do prokuratury, wnioski o ukaranie organizatorów happeningów. Niektóre sprawy sądowe zakończyły się uniewinnieniem, inne nadal trwają i powodują konflikty w środowisku prawniczym.

Jeśli przywoła się definicje mowy nienawiści, w których ważne miejsce ma dyskredytacja i pogarda, to opisane przypadki mieszczą się w ich teoretycznych ramach. Przy przyjęciu założenia, że happeningi mają na celu dyskredytację⁴⁷, opisane zjawiska mogą być uznane za przejaw fenomenu rodzącego się na naszych oczach, a mianowicie hejtu religijnego, którego celem jest nie tylko ludyczna zabawa kulturowymi znaczeniami, ale celowe dążenie do wywołania oburzenia pewnej grupy społecznej, uznającej je za nienaruszalne „świętości”. Naukowe zbadanie uwarunkowań silnej polaryzacji w Polsce, przy uwzględnieniu kontekstu kulturowego (roli religijności, laicyzacji, rozumienia takich słów, jak „tolerancja” czy „szacunek”), staje się dzisiaj wyzwaniem nie tylko dla socjologów. Także badacze analizujący agresywny język nazywany mową nienawiści lub hejtem powinni wziąć na warsztat nowe formy jej ekspresji.

Bibliografia

Monografie

Keplinger H.M., *Mechanizmy skandalizacji w mediach*, Kraków 2008.

Majewski J., *Religia, media, mitologia*, Gdańsk 2010.

Naruszewicz-Duchlińska A., *Nienawiść w czasach Internetu*, Gdynia 2015.

Artykuły w pracach zbiorowych

Draguła A., *Sacrum zdeformowane. O prasowych karykaturach religijnych i reakcjach na nie*, w: *Sacrum w mediach*, red. M. Chmielewski, M. Jodkowski, D. Sonak, J. Woźniak, Lublin 2015, s. 91–102.

Jupowicz-Ginalska A., *Prowokacja jako forma manipulacji medialnej*, w: *Zawartość mediów, czyli rozważania nad metodologią badań medioznawczych*, red. T. Gackowski, Warszawa 2011, s. 115–146.

⁴⁷ A. Jupowicz-Ginalska, *Prowokacja jako forma manipulacji medialnej*, w: *Zawartość mediów...*, s. 141.

Sierocki R., *Mediatyzacja i mediacja religii*, w: *Media i religia. Nowy kontekst komunikacji*, red. R. Sierocki, M. Sokołowski, A. Zduniak, Toruń 2016, s. 37–60.

Artykuły w czasopismach

Jaworski D., Müller M., *Kodeks Boga nie chroni. Rozmowa z A. Zollem*, „Tygodnik Powszechny” 3 (2010), s. 6.

Leszczuk-Fiedziukiewicz A., *Czy hejt i mowa nienawiści staną się normą? Społeczne uwarunkowania zachowań dewiacyjnych w internecie*, „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2018, s. 99–116.

Leszczuk-Fiedziukiewicz A., *Tabloidyżacja bluźnierstwa*, „Studia Prawnoustrojowe” (2019) 43, s. 217–237.

Wasil W., *Od bluźnierstwa do przestępstwa, czyli co tak naprawdę chroni państwo: Boga czy uczucia religijne? Studium historyczno-prawne*, „Kościół i Prawo” (2019) 1, s. 203–218.

Włodarczyk J., *Mowa nienawiści w internecie w doświadczeniu polskiej młodzieży*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka” 2 (2014) 13, s. 125.

Źródła elektroniczne

Akcja Katolicka: Kościół ponizany i doświadczany, 7.05.2019, <https://opoka.news/akcja-katolicka-kosciol-ponizany-i-doswiadczy> (dostęp: 19.08.2021).

Definicje: bluźnierstwo, obraza, profanacja. Słownik Języka Polskiego on-line, www.sjp.pwn.pl.

Wyda K., *Analiza dotycząca naruszeń prawa, które miały miejsce podczas V Trójmiejskiego Marszu Równości w Gdańsku w dniu 25 maja 2019*, <https://ordoiuris.pl/wolnosc-sumienia/analiza-dotyczaca-naruszen-prawa-ktore-mialy-miejsce-podczas-v-trojmiejskiego> (dostęp: 19.08.2021).

Dziś w całej Polsce modlitwa wynagradzająca za profanacje, 23.06.2019, <https://ekai.pl/dzis-w-calej-polsce-modlitwa-wynagradzajaca-za-profanacje/> (dostęp: 23.01.2020).

Dziewuchydziewuchom, <https://www.facebook.com/TrojmiejskieDziewuchy/posts/2400749840161512/> (dostęp: 15.12.2019).

Graczyk E., *Nie przepraszam za waginę*, 19.09.2019, <https://wyborcza.pl/7,75968,24913013,-nie-przepraszam-za-wagine.html?disableRedirects=true> (dostęp: 10.12.2019).

Królewska Wagina niczego nie imituje, 25.05.2019, <https://www.dorzeczy.pl/kraj/104287/krolewska-wagina-niczego-nie-imituje-gdansk-organizatorki-obrazoburczego-happeningu-odpiera-za-zarzuty.html> (dostęp: 21.01.2020).

Ludzie kultury o skandalu z tęczową Matką Boską, https://kultura.onet.pl/wiadomosci/ludzie-kultury-o-skandalu-z-teczowa-matka-boska-nie-mozemy-zgadzac-sie-na-takie/53973gmutm_source=kultura.onet.pl_viasg_kultura&utm_medium=referral&utm_campaign=leo_automatic&srcc=ucs&utm_v=2 (dostęp: 15.12.2019).

- Marsz Równości w Gdańsku. Wagina jako Najświętszy Sakrament*, 26.05.2019, <https://misyjne.pl/marsz-rownosci-w-gdansk-wagina-jako-najswietszy-sakrament> (dostęp: 19.08.2021).
- „*Maryja Matka Kościoła*”, 19.05.2019, <https://archiczes.pl/wydarzenia/quotmaryja-matka-kosciolaquot-slowo-pasterskie-abp-waclawa-depo-na-niedziele-19-maja-2019-r,1558005699.html> (dostęp: 21.01.2020).
- Nosowski Z., *Nie ma żartów*, „*Więź*” 28.05.2019, <http://wiez.com.pl/2019/05/28/gdansk-marsz-rownosci-lgbt-nie-ma-zartow> (dostęp: 23.01.2020).
- O jakiej „*tęczowej zarazie*” mówił abp Jędraszewski?, 9.08.2019, <https://www.ekai.pl/abp-jedraszewski-nie-wzywalem-do-walki-i-nienawisci> (dostęp: 19.08.2021).
- Profanacja w Płocku*, <https://www.magnapolonia.org/profanacja-w-plocku-rozklejono-wizerunki-matki-boskiej-z-teczowa-aureola> (dostęp: 19.08.2021).
- Prymas: Nie wolno wykorzystywać wizerunku Matki Bożej do własnych partykularnych korzyści*, 26.08.2019, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-08-26/prymas-nie-wolno-wykorzystywac-wizerunku-matki-bozej-do-wlasnych-partykularnych-korzysci> (dostęp: 19.08.2021).
- Sąd uniewinnił trzy kobiety, które rozlepiły nalepki z wizerunkiem Maryi z tęczową aureolą*, 2.03.2021, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/orzeczenia/artykuly/8109424,sad-uniewinnienie-kobiety-matka-boska-teczowa-aureola.html> (dostęp: 19.08.2021).
- Siedlecka J., *PiS uwiarygadnia się, ścigając za obrazę uczuć religijnych*, 7.05.2019, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1791772,1,pis-uwiarygodnia-sie-scigajac-za-obraze-uczuc-religijnych.read> (dostęp: 21.01.2020).
- Sprawa „tęczowej Matki Boskiej”*, 9.07.2019, <https://www.rp.pl/Spoleczenstwo/190709353-Sprawa-teczowej-Matki-Boskiej-Elzbieta-Podlesna-zatrzymana-legalnie.html> (dostęp: 20.01.2020).
- Sprawa waginy na marszu równości wraca*, 9.10.2019, <https://dziennikbaltycki.pl/sprawa-waginy-na-marszu-rownosci-wraca-po-4-miesiacach-tym-razem-domniemana-obraza-uczuc-religijnych-zajmie-sie-rzecznik/ar/c1-14488623> (dostęp: 20.01.2020).
- Tęczowa aureola Matki Boskiej. Jak zareagowali publicyści i media katolickie*, 7.05.2019, <https://deon.pl/kosciol/teczowa-aureola-matki-bozej-jak-zareagowali-publicyisci-i-media-katolickie,517896> (dostęp: 20.01.2020).
- Wyniki Plebiscytu Słowo Roku 2019*, <https://www.uw.edu.pl/wyniki-plebiscytu-slowo-roku-2019/> (dostęp: 20.08.2021).
- Znieważenie wizerunku Czarnej Madonny z wykorzystaniem logotypu LGBT – analiza prawnokarna OrdoIuris*, <https://ordoiuris.pl/wolnosc-sumienia/zniewazenie-wizerunku-czarnej-madonny-z-wykorzystaniem-logotypu-lgbt-analiza> (dostęp: 18.09.2019).

HEJT I SYMBOLE RELIGIJNE. OBRAŻANIE PRZEZ PROWOKACJĘ JAKO NOWY PROBLEM SPOŁECZNY

Streszczenie

Celem artykułu jest zbadanie dyskursu medialnego związanego z nowymi formami prezentacji symboli religijnych i ze społeczną reakcją na to zjawisko. Symbole religijne są wykorzystywane przez środowiska zainteresowane zaznaczeniem swojej obecności w społeczeństwie. Jednym z pytań badawczych jest pytanie o to, czy przykłady happeningów, uznawanych przez grupy katolików za skandaliczne i obraźliwe, mogą być dowodem na nową formę „mowy nienawiści” w sferze publicznej. Miałyby ona ewoluować ze sfery językowej w sferę wizualnych znaczeń i odgrywać ważną rolę w „wojnie kulturowej” na światopoglądy i wartości w naszym społeczeństwie. Diagnoza zjawiska związanego z happeningami odbieranymi jako „prowokacje” prowadzi do przekonania, że mamy do czynienia z nowym problemem społecznym. Angażuje on osoby związane z Kościołem katolickim, policję, sąd i prokuraturę, ponieważ autorzy inicjatyw są oskarżani o obrażanie uczuć religijnych, co zgodnie z art. 196 Kodeksu karnego jest w Polsce przestępstwem.

Słowa kluczowe: mowa nienawiści, hejt, symbole religijne, prowokacje, Kościół katolicki, LGBT, media, przestępstwo obrazy uczuć religijnych, „tęczowa Matka Boska”

Nota autorska

Anna Leszczuk-Fiedziukiewicz – doktor nauk społecznych, pracownik Instytutu Socjologii Uniwersytetu w Białymstoku. Naukowo zajmuje się mediatyzacją życia społecznego, czyli wpływem mediów na debatę publiczną i zachowania społeczne. Interesuje ją fenomen hejtu i mowy nienawiści oraz konflikty na przecięciu kilku sfer: religii, polityki, obyczajów, prawa karnego i przekazów medialnych oraz przyczyny, przejawy i konsekwencje agresji podczas pandemii COVID-19. Prowadzi zajęcia dydaktyczne na kryminologii i socjologii z takich przedmiotów jak: psychopatologia, metody badań społecznych, medialny obraz przestępczości, socjologia zachowań dewiacyjnych, socjologia organizacji i instytucji.

Cytowanie

Leszczuk-Fiedziukiewicz A., *Hejt i symbole religijne. Obrażanie przez prowokację jako nowy problem społeczny*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 37 (2021), s. 63–80. DOI: 10.18276/cto.2021.37-04.